

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1914.

Andra kammaren.

Nr 14.

Fredagen den 5 juni.

Kl. 1,30 e. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 29 nästlidna maj förda protokollen.

§ 2.

I enlighet med därom den 29 nästlidna månad fattat beslut skulle nu företagas val av tio suppleanter i vart och ett av de fem tillfälliga utskott, kammaren beslutit tillsätta; och anställdes först val av suppleanter i första tillfälliga utskottet.

Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 76 med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet», 68 med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» och 61 med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet».

De med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Lingström*,
» andra » » *Gullstrand*,
» tredje » » *Isaksson* och
» fjärde » » *Johanson* i Huskvarna.

De med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Hedström*,
» andra » » *Engström* och
» tredje » » *Lundström* i Vreten.

De med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Olsson* i Järnsida,
» andra » » *Sundström* och
» tredje » » *Andersson* i Milsmaden.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Andra kammarens protokoll vid senare Riksdagen 1914. Nr 14. 1

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

- herr *Lingström*,
- » *Hedström*,
- » *Olsson* i Järnsida,
- » *Gullstrand*,
- » *Engström*,
- » *Sundström*,
- » *Isaksson*,
- » *Lundström* i Vreten,
- » *Andersson* i Milsmaden och
- » *Johanson* i Huskvarna.

§ 3.

Härefter företogs val av suppleanter i andra tillfälliga utskottet.

Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 78 med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet», 66 med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» och 60 med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet».

De med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

- såsom första namn herr *Olsson* i Löräng,
- » andra » » *Nilsson* i Antnäs,
- » tredje » » *Lorentzon* och
- » fjärde » » *Eurén*.

De med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

- såsom första namn herr *Andersson* i Härklättan,
- » andra » » *Sjögren* och
- » tredje » » *Persson* i Västervik.

De med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

- såsom första namn herr *Andersson* i Rакlösen,
- » andra » » *Anderson* i Knapasjö och
- » tredje » » *Mossberg*.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

- herr *Olsson* i Löräng,
- » *Andersson* i Härklättan,
- » *Andersson* i Rакlösen,
- » *Nilsson* i Antnäs,

herr *Sjögren*,
 » *Anderson* i Knapasjö,
 » *Lorentzon*,
 » *Persson* i Västervik,
 » *Mossberg* och
 » *Eurén*.

§ 4.

Vidare företogs val av suppleanter i tredje tillfälliga utskottet. Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 79 med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet», 68 med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» och 62 med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet».

De med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga:

såsom första namn herr *Eurén*,
 » andra » » *Johansson* i Brånalt,
 » tredje » » *Nilsson* i Antnäs och
 » fjärde » » *Olsson* i Löräng.

De med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Dahlberg*,
 » andra » » *Hagman* och
 » tredje » » *Skareen*.

De med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Wedin*,
 » andra » » *Eklund* och
 » tredje » » *Olsson* i Järnsida.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Eurén*,
 » *Dahlberg*,
 » *Wedin*,
 » *Johansson* i Brånalt,
 » *Hagman*,
 » *Eklund*,
 » *Nilsson* i Antnäs,
 » *Skareen*,
 » *Olsson* i Järnsida och
 » *Olsson* i Löräng.

§ 5.

Vid nu anställt val av suppleanter i fjärde tillfälliga utskottet avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 79 med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet», 68 med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» och 62 med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet».

De med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Åkerlindh*,
 » andra » » *Lindmark*,
 » tredje » » *Bengtsson* i Kullen och
 » fjärde » » *Johansson* i Brånalt.

De med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Andersson* i Gävle,
 » andra » » *Törnkvist* och
 » tredje » » *Flognfält*.

De med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Andersson* i Milsmaden,
 » andra » » *Anderson* i Knapasjö och
 » tredje » » *Andersson* i Raklösen.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Åkerlindh*,
 » *Andersson* i Gävle,
 » *Andersson* i Milsmaden,
 » *Lindmark*,
 » *Törnkvist*,
 » *Anderson* i Knapasjö,
 » *Bengtsson* i Kullen,
 » *Flognfält*,
 » *Andersson* i Raklösen och
 » *Johansson* i Brånalt.

§ 6.

Slutligen anställdes val av suppleanter i femte tillfälliga utskottet.

Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 79 med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet», 66 med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» och 61 med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet».

De med partibeteckningen »Lantman- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Johanson* i Huskvarna,
 » andra » » *Eriksson* i Lundby,
 » tredje » » *Andersson* i Skrädene och
 » fjärde » » *Akerlindh*.

De med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Hedlund*,
 » andra » » *Lindström* och
 » tredje » » *Ericson* i Funäsdalen.

De med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Sundström*,
 » andra » » *Mossberg* och
 » tredje » » *Osberg*.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Johanson* i Huskvarna,
 » *Hedlund*,
 » *Sundström*,
 » *Eriksson* i Lundby,
 » *Lindström*,
 » *Mossberg*,
 » *Andersson* i Skrädene,
 » *Ericson* i Funäsdalen,
 » *Osberg* och
 » *Akerlindh*.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag angående de i nästföregående fem paragrafer omförmälda valen.

§ 8.

Herr talmannen lämnade härefter på begäran ordet till Hans excellens herr statsministern *Hammar skjöld*, som anförde: Herr talman, mina herrar! Sedan hos riksdagens andra kammare dess ledamot herr V. Rydén anhållit att till mig få framställa vissa spörsmål, har kammaren, enligt mig från herr talmannen tillhandakommet meddelande, lämnat bifall till denna anhållan.

Spörsmålen äro av följande lydelse:

»1:o. Har någon medlem av ministären vidtagit åtgärder för

*Svar å
interpellation.*

Svar å
interpellation.

(Forts.)

att påverka officersskårens eller enskilda dess medlemmars uttalanden med hänsyn till försvarsfrågan?

2:o. Därest så skulle vara fallet, i vilken form har detta skett?»

I motiveringen åberopas, att »det för värdesättandet av de militära uttalandena angående K. M:ts nu framlagda förslag i försvarsfrågan är av synnerlig vikt att erhålla säkert besked angående riktigheten eller oriktigheten av uppgifterna, att från regeringens sida åtgärder vidtagits för att påverka officersskårens uttalanden med hänsyn till försvarsfrågan.»

Jag torde kunna utgå därifrån, att frågorna åsyfta vissa i pressen och på valmöten framställda påståenden om vidtagna åtgärder till inskränkande av officerarnas yttrandefrihet.

Redan under remissdebatten meddelade jag, att jag vid tre särskilda tillfällen funnit anledning att söka under hand förebygga organiserade opinionsyttringar, vilka voro avsedda att få en mycket stor omfattning. Vid ett av dessa tillfällen hade jag erhållit kännedom om en plan att söka över hela landet organisera samstämmade officersuttalanden i viss riktning och efter visst försvarsprogram. De båda andra gångerna hade framträtt tanken att giva uttryck åt en massanslutning till den s. k. sammanhängande linjen. Dessa båda sistnämnda gångerna förekom från min sida endast, att jag på försvarsfrågan meddelade muntligt besked, att jag icke fann en sådan opinionsyttring lämplig. Vid förstnämnda tillfälle åter hade planen redan hunnit meddelas samtliga regements- och kårchefer. I följd härav syntes icke någon åtgärd för att söka förebygga planens eventuella fullföljande kunna i tid ske på annat sätt än genom den medverkan, som dessa chefer kunde vilja för ändamålet lämna. Jag hemställde därför om sådan medverkan i skrivelser av följande lydelse:

»Förtrolig.

Herr Överste. (Överstelöjtnant).

Då det torde vara att förutse, att till armén hörande officerare med vederlikar kunna komma att på möten och sammanträden i försvarsfrågan hålla föredrag och deltaga i diskussioner, får jag, utan att vilja lägga något band på den medborgerliga och individuella yttrandefriheten, hemställa, huruvida det icke är lämpligt att fästa underlydande officerares med vederlikar uppmärksamhet på önskvärdheten av, att intet *organiserande* på enskilt initiativ av sådan verksamhet uti viss riktning och med angivande av bestämt formulerat program för en såsom önskvärd befunden härorganisation bör förekomma.

Förutom att en sådan *organiserad* verksamhet kan vara ägnad att föregripa det förslag till lantförsvarets stärkande, som i laga ordning torde komma att föreläggas riksdagen, kan densamma, särskilt om initiativet togs av personer, som ännu ej hunnit förvärva erforderlig mogenhet och erfarenhet vare sig i det allmänna livet eller i fråga om de svårösta härordningsproblemen. och om överdrivna fordringar från militärt håll uppställas såsom oavvisliga, leda

därhän, att den betydelsefulla frågans lösning snarare motverkas än främjas.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Stockholm den 19 februari 1914.

Hj. L. Hammarskjöld.»

Motsvarande skrivelser utfärdades samtidigt av chefen för sjöförsvarsdepartementet.

Kammaren behagade finna, att det icke heller vid detta tillfälle varit fråga om någon befallning eller något förbud. Om jag underlåtit att, när planen meddelades mig, uttrycka min tanke därom, skulle detta helt säkert hava uppfattats som ett tyst gillande, varför jag skulle hava gjorts ansvarig, kanske från samma håll, där man nu klandrat mitt ingripande.

Med anledning av vad under remissdebatten förekom anser jag mig böra tillägga, att jag icke kan finna någon motsägelse mellan mina två då gjorda uttalanden eller mellan dem och den nu upplästa skrivelsen. Enligt de stenografiska referaten, sådana de tillställts mig för justering, yttrade jag *i mitt första anförande*: »Den ena (av vissa mot mig riktade förebråelser) gällde, att jag skulle ha lagt vad man kallar munkorg på den militära sakkunskapen. Mina herrar, om jag hade någon som helst benägenhet att yvas över makt eller rykte om makt, skulle jag måhända känna mig stolt, att någon människa kunde tro, att jag skulle förmå att utöva ett sådant inflytande på ett så stort antal framstående och karaktärsfasta män, som här är fråga om. En sådan benägenhet är emellertid mig främmande, och jag vet bättre än någon, att ett sådant försök, om det gjordes, skulle vara dömt att ömkligen misslyckas. Jag har icke heller gjort något försök i den vägen. Jag har uttryckligen betonat, att den individuella och medborgerliga yttrandefriheten må lämnas oförkränkt för en var, vilket stånd han än må tillhöra och vilket ämbete han än må innehava. Men jag tillstår och tillkännagiver det: Jag har icke vid ett tillfälle, som det omtalas, utan vid tre särskilda tillfällen sökt under hand avstyra organiserade massdemonstrationer i ena eller andra riktningen. Att jag därvid icke handlat såsom partiman torde väl bäst framgå därav, att vid två av dessa tillfällen gällde den ifrågasatta demonstrationen en massuppslutning kring en av huvudpunkterna i regeringens förslag. Jag är icke militär, men jag är ämbetsman och redan såsom ämbetsman känner jag, att det är något motbjudande, om en ämbetsmannakår — militär eller civil — såsom sådan eller i massa tager ställning till en politisk fråga. Det är, som jag förut yttrat, de särskilda medlemmarnas yttrandefrihet och övertygelsefrihet, som i allo bör lämnas oförkränkt» och *i mitt andra anförande*:

»I anledning av det sista anförandet vill jag endast upprepa, vad jag sade i mitt första anförande. Jag sade då, att jag vidtagit åtgärder för att hindra en *organiserad* verksamhet från officerrarnas sida i viss riktning och efter vissa bestämda program, men med uttryckligt framhållande utav, att jag icke därmed på något sätt lade något som helst band på den individuella och medborger-

Svar å
interpellation.

liga yttrandefriheten. För övrigt blir det ju tillfälle att vid besvarandet av den framställda interpellationen i detta ämne komma tillbaka till denna sak. Men av vad jag sade i mitt första anförande, finnes det ingenting, som är att ändra eller ta tillbaka, ty jag sade här förut, att jag icke vid ett utan vid tre tillfällen övat inverkan för att hindra en *organiserad* propaganda från officerarnas sida, i fall en sådan skulle ifrågakomma.»

Om de ord, som jag i mitt första anförande enligt det citerade referatet begagnat — anförandet var icke till någon del skriftligen avfattat — om dessa ord blivit på ett eller annat sätt missförstådda, borde detta missförstånd, där det fanns, hava skingrats redan under samma plenum, oaktat jag ansåg mig böra spara skrivelsernas framläggande till svaret å den redan anmälda interpellationen.

Vidare yttrade:

Herr Rydén: Herr talman, mina herrar! Jag har att som alla interpellanter till en början framföra det obligata tacket till den ärade medlem av regeringen, som har varit vänlig att i en för oss alla så arbetstyngd tid besvara den interpellation, som jag med kammarens tillstånd riktat till herr statsministern.

Anledningen till interpellationens framställande kan jag gärna meddela kammaren. Jag fick impulsen därtill, då jag läste den proposition angående sjöförsvarets ordnande, som regeringen har framlagt. Det åberopades i denna kungl. proposition intyg av särskilt en framstående fackman, vars ord tydligen hava haft ett avgörande inflytande, när det gällt att bestämma sig för typ för svenska pansarfartyg. Detta flera gånger åberopade intyg fann jag för min del gå så föga ihop med de uppgifter, som av samme sakkunnige hade lämnats inom andra försvarsberedningen, där han hade varit tillkallad för att i samma ämne tjänstgöra som sakkunnig, att detta ådrog sig min särskilda uppmärksamhet. Då det vidare nådde mig ett rykte eller snarare, kan jag säga, ett förtroligt meddelande att till sjöofficerskåren skulle hava utgått vissa ministeriella anvisningar angående det sätt, på vilket officerarna vid flottan borde få förhålla sig, särskilt under den kampanj, som komme att föregå framläggandet av regeringens härordningsförslag och flottprogram, så var det min första tanke att rikta min interpellation till herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet. Men sedermera kunde jag ju icke underlåta att minnas de talrika tidningsuppgifter, som hade förekommit om att något liknande skulle ha företagits även från chefsens för lantförvarsdepartementet sida; och då denne som regeringens chef borde vara den, som i första hand vore kompetent att svara för hela ministären, tog jag mig friheten att besvara herr statsministern genom att rikta min interpellation till honom.

Med stor uppmärksamhet åhörde jag det extra svar på min interpellation, som herr statsministern var vänlig att lämna under remissdebatten. Jag införskaffade omedelbart ett stenografiskt referat av herr statsministerns yttrande, för att se, huruvida det fanns någon anledning för mig att efter detta extra svars avgivande återkalla min interpellation; men då jag fick läsa igenom det stenografiska referatet, fann jag, att det icke på något sätt gav klarhet angående de spörsmål, som jag framställt i min interpellation. Å andra sidan var detta förberedande svar så formulerat, att det både på mig och, jag tror, hela kammaren, gjorde det intrycket, att herr statsministern därmed avsåg att dementera varje tal om att herr statsministern skulle hava försökt att »lägga munkorg» på officerarna, såsom herr statsministern citerande yttrade i sitt tal, eller, i varje fall, att påverka officerarna till en viss återhållsamhet beträffande de uttalanden, som de komme att göra i försvarsfrågan. Jag var som sagt säkerligen icke den ende; och det visade sig i fortsättningen av debatten, att en av mina kamrater här i kammaren hade på samma sätt uppfattat åtminstone den första delen av herr statsministerns uttalande, vilket ju gav anledning till ett yttrande från hans sida, som i sin ordning uppkallade hans excellens herr statsministern.

Det nu avgivna svaret har ju lagt papperen på bordet. Det är ju för oss av synnerligt värde att sålunda hava fått del av dem, och jag ber för min del att härför få uttala min särskilda tacksamhet till herr statsministern. Under det uppläsande av svaret, som här förekommit, var det givetvis icke möjligt för mig att omedelbart bilda mig ett bestämt omdöme om beskaffenheten av de åtgärder, som herr statsministern här erkänt sig hava vidtagit. Jag måste i detta avseende spara mitt omdöme, i den mån det kan hava något värde, intilldess jag fått tillfälle att läsa och ytterligare begrunda de upplysningar, som där gåvos. Det kan därför inte ifrågasättas från min sida att göra ett försök att här belysa detta spörsmål ur rent konstitutionell synpunkt. Jag vill emellertid bringa i kammarens erinran en händelse från 1890-talet, en händelse, av vilken nog många av oss ha åtminstone vissa brottstycken ännu i minnet, och som i ganska hög grad påminner om vad som här förekommit. Det är den allbekanta kontroversen, som vid 1895 års riksdag uppstod mellan dåvarande ledamoten av andra kammaren Adolf Hedin och dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet general Rappe.

Vid 1895 års riksdag hade Adolf Hedin under en överläggning angående vissa militära förhållanden framställt en serie av klagomål rörande förhållandena vid Karlsborg, och särskilt hade han påtalat en del missförhållanden ifråga om leveranser till staten, vilka kommit till hans kännedom. Han hade erhållit den uppgiften att vissa intendenten skulle vid leveranser till statsverket, i strid mot gällande författning användas såsom ett

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

slags mellanhänder mellan vederbörande militära förvaltningar och de ursprungliga leverantörerna.

Den serie av anmärkningar, som då framställdes av Adolf Hedin, gav anledning till att dåvarande krigsministern lät verkställa en undersökning, vars resultat han förelade kammaren i slutet av 1895 års riksdag, därvid han ansåg sig kunna meddela »att den undersökning om vilken herr Hedin anhållit, och som uppdragits åt generalintendenten, i hans dubbla egenskap av såväl chef för intendenturkåren som för det departement av arméförvaltningen, vilket det huvudsakliga överinseendet av intendenturbestyren tillhör, har icke lämnat ringaste upplysning om, att någon intendenturtjänsteman vare sig å Karlsborg eller anorstädes skulle anförtrotts att vara mellanhand vid kronoleveranser i vidsträcktare mån än, såsom nyss angivits, oeftergivligen måste vara fallet, och för vilken också lag och författningar uttryckligen angiva begränsningen, vadan den begärda undersökningen bestämt giver vid handen, att den till herr Hedin om nu berörda förhållanden lämnade uppgiften antingen av honom missuppfattats eller också verkligen varit oriktig och vilseledande».

Detta svar avgavs några dagar innan 1895 års riksdag slutade, och detta var anledningen till att frågan fick vila till remissdebatten vid 1896 års riksdag. Vid detta tillfälle angrep Hedin med utomordentlig skärpa dåvarande krigsministern och framlade inför kammaren dokument, som visade att under februari, mars, april, maj, juni och juli månader 1895, således före, under och efter den verkställda s. k. undersökningen, leveranser utlämnats i mycket stort antal till minst ett halvtjog intendentur. Där stod sålunda den dåvarande krigsministern inför den fataliteten, att han lämnat kammaren upplysningar, som ju för att använda ett mildt ord måste betraktas såsom vilseledande.

Under fortsättningen av riksdagen framställdes i denna kammare en interpellation till krigsministern, därvid begärdes vissa upplysningar angående denna sak. Vid interpellationens framställande lämnade interpellanten, dåvarande representanten för Stockholms stad, herr John Olsson, följande mycket uppseendeväckande upplysningar. Han yttrade: »Jag ber att få tillägga, att jag under de närmast föregående dagarna vänt mig till arméförvaltningen med begäran att få taga del av den ämbetsskrivelse från generalintendenten, på vilken herr statsrådet i fjol grundade sin uppgift till denna kammare. Till svar på denna begäran har jag erhållit följande intyg» och så följer intyget, som vitsordar, att i generalintendentens expedition icke finnes någon registrerad koncepthandling av den beskaffenhet, som hade omnämnts i 1895 års debatt. Därefter tillägges i fortsättningen: »Enskilt fick jag av generalintendenten själv den överraskande upplysningen, att denna hans ämbetsskrivelse förkommit och icke kunde tillhandahållas».

Härtill svarade dåvarande krigsministrerna redan följande dag, och han gjorde därvid ett uttalande, som fick en ganska vittgående behandling.

*Svar å
interpellation
(Forts.)*

Jag kommer härmed in på den principiella innebörden av det ärende för vilket jag här tillåtit mig påkalla kammarens uppmärksamhet. Det var konceptet till denna skrivelse, som man icke kunde finna i generalintendentens expedition, och det var häröver, som dåvarande krigsministern avgav följande förklaring: »Det framgår av vad som yttrades i går av interpellanten, att han fann det märkvärdigt, att varken i arméförvaltningen eller lantförsvarsdepartementet det lyckats honom kunna erhålla handlingarna rörande denna sak, varken den från lantförsvarsdepartementet till generalintendenten utgångna skrivelser, ej heller generalintendentens svar. Jag vill då erinra kammaren, att lantförsvarsdepartementet egentligen endast har två sätt, på vilka det kan meddela sig med arméförvaltningen, nämligen antingen genom Konungens beslut i statsrådet — delgivet genom kungl. brev, undertecknat av Konungen och kontraserat av departementschefen, eller genom ämbetsbrev, undertecknat av den sistnämnde — eller ock genom generalorder, som på nädigste befallning undertecknas av departementschefen.

Men som särskilt under riksdagarna ganska täta meddelanden mellan chefen för lantförsvarsdepartementet och de underlydande myndigheterna mången gång förekomma, torde det vara för var och en klart, att ett sådant sätt att gå till väga för att meddela sig med dessa myndigheter icke under alla förhållanden är lämpligt, utan den arméförvaltningens departementschef, som saken rör, tillkallas helt enkelt till lantförsvarsdepartementet och bliver där anmodad att verkställa behöfliga utredningar, eller lämnar nödiga uppgifter eller upplysningar, eller också går man till väga på det sätt, som i detta fall skett, att man till vederbörande arméförvaltningens departementschef skickar ett utdrag av riksdagsprotokollet jämte ett handbrev med anhållan om behöflig förklaring. Detta protokoll, som jag här har i min hand, var just det, som uti ett handbrev överlämnades till arméförvaltningens intendantsdepartement med begäran om utredning av saken. Sedan svaren inkommit till mig, upplästes desamma av mig här i kammaren den 8 maj förlidet år.»

Uti den debatt, som följde på grund av denna interpellation, yttrade sig Adolf Hedin mycket skarpt om själva saken, och som var och en vet, var det ju närmast denna kontrovers, som föranledde det krigsministerskifte, som icke långt därefter inträffade. Emellertid yttrade han sig särskilt om den konstitutionella sidan av ett sådant tillvägagångssätt, som att vederbörande departementschef i ett privat handbrev vänt sig till en underlydande, och han gör härom följande uttalande: »Jag har även något att säga om herr statsrådets märkvärdighet i det nyss till kammarens protokoll avgivna anförandet. Han

Svar å
interpellation.
(Forts.)

sade, att det finnes två sätt för lantförvarsdepartementet att kommunicera med arméförvaltningen, det ena genom beslut, fattat av Kungl. Maj:t i statsrådet, det andra genom beslut, fattat i kommandoväg. Jag ber dock att få erinra därom, att det i själva verket även finnes en tredje utväg, som jag hade tänkt, att en ledamot av Konungens råd icke skulle vara okunnig om, nämligen den uti § 38 regeringsformen omtalade, eller att en departementschef vilken såsom bekant här i landet icke har någon beslutanderätt — vi hava icke någon ministerstyrelse — äger uttryckligen medgiven rätt att utan iakttagande av de förut avhandlade formerna omedelbart meddela föreskrifter om verkställighet av utfärdade beslut. Detta är således ett tredje sätt, men utöver dessa *tre* sätt finnes icke något lagligt sätt för lantförvarsdepartementet att kommunicera med arméförvaltningen, och någon brevväxling däremellan, som icke skulle vara officiell, den existerar icke enligt svensk grundlag.»

Jag har tillåtit mig att här åberopa denna händelse, som helt säkert är av kammarens ledamöter alltför väl känd. Hade jag under min riksdagstid varit i tillfälle att närmare deltaga i det arbete, som man särskilt inom konstitutionsutskottet, har att sysselsätta sig med och där det gäller att utbilda sig till speciell kännare av grundlagarna, då skulle jag givetvis ha försökt att här närmare och ytterligare utveckla den konstitutionella sidan av denna sak. Nu måste jag överlämna detta åt män med större kompetens på detta område. Det synes mig dock vara alldeles oemotsägligt, att det är ett synnerligen betydelsefullt prejudikat angående den ministeriella befogenheten här i landet, som skapats genom den åtgärd, om vilken statsministern nu givit kammaren underrättelse.

Många torde ha levat i den föreställningen, att några handlingar, som ha karaktär av order eller något ditåt, vid sidan av grundlagen och för vilka konstitutionellt ansvar ej kan utkrävas, icke stode i överensstämmelse med svensk grundlag. Därom skall jag emellertid, som jag förut sagt, icke tillåta mig att uttala någon uppfattning. Visst torde väl vara, att det prejudikat, som här givits av en regering, som själv anser sig stå över partierna, och som ju i många avseenden innehar stor kompetens, att detta prejudikat kommer att åberopas av dem, som föreställa sig att svensk byråkrati endast kan brytas av ett ministerstyre, som måhända kommer att regera med ganska hårda händer.

Till slut vill jag bara kasta fram ett par reflexioner, som jag gjorde i första ögonblicket under uppläsandet av statsministerns tal. Det skulle ju ovedersägligen ha varit för kammaren värdefullt och av stort intresse att få veta i vilken riktning den *organiserade* massdemonstration, som herr statsministern första gången undertryckte genom sin skrivelse och om vilken det, såvitt jag uppfattat det riktigt, i svaret yttrades blott det, att den gick i viss riktning och avsåg ett visst försvarsprogram, verkligen skulle gått. Ty det kommer givetvis icke att sakna

Svar å
interpellation.
(Forts.)

all betydelse, när man nu går att bedöma den för Kungl. Maj:ts förslag åberopade stora militära enhälligheten och sakkunskapen.

För min del kan jag icke heller riktigt förstå själva den åskådning, som gick igen i herr statsministerns anförande här, då han yttrade, att en överksamhet från hans sida — ordalagen kan jag kanske icke återgiva, men meningen var i alla fall denna — skulle kunna tydas som ett tyst gillande av de opinionsyttringar, som varit på väg att komma upp hos officerskåren. Jag skulle vilja fråga: Vad tror herr statsministern det skulle hava sagts i landet och högerpressen enkannerligen, men kanske även i den andra pressen, ifall den regering, som var närmast före den nuvarande, haft den uppfattningen att överksamhet från dess sida beträffande den agitation, som bedrevs från officerskåren, skulle betytt ett tyst gillande av densamma? Och vad tror herr statsministern det blivit för väsen eller rättare kanske oväsen, om exempelvis någon av de förutvarande försvarsministrarna skulle tillåtit sig göra något motsvarande mot vad som nu blivit gjort? Det hade officerskåren väl icke böjt sig för, ty under hela denna tiden var opinionen i vissa kretsar snarast sådan, att allt som man kunde hitta på, när det gällde att försvåra eller opponera sig emot vad som åtgjordes från den sittande regeringens sida, det igångsattes omedelbart. Det var sed inom vissa kretsar. Om något motsvarande blivit gjort av den föregående regeringen, hade nog denna fråga blivit upplåst till helt andra dimensioner och även helt säkert blivit anorlunda upptagen av det parti, som herr statsministern tillhör och av den press, som nu måhända kommer att förkasta statsministerns handlingsätt.

Slutligen vill jag be, som jag nyss yttrade, att herr statsministern ville tillgiva oss här i kammaren att vi av det förberedande eller extra svaret under remissdebatten icke kunde få den uppfattning om innebörden av herr statsministerns åtgöranden, som vi fått genom det nu framlagda svaret. Jag och många andra här i kammaren hade alldeles säkert den meningen, att herr statsministern, sådant hans yttrande var formulerat under remissdebatten, avsåg att dementera, att man skulle ha vidtagit några åtgärder av denna omfattning beträffande påverkandet av officerarnas handlingsfrihet och frihet att avge opinionsyttringar. För min del vill jag, försåvitt det skulle uttrycka från herr statsministerns sida ett slags förvåning över att det under förra remissdebatten kom ett par antaganden, som peka i den riktningen att det svaret bra mycket hade karaktär av att söka föra kammaren bakom ljuset, som en talare yttrade — eller åtminstone bra nära — framhålla, att den uppfattningen var nog ganska gängse här i kammaren. Jag tror därför, att det för herr statsministern har varit till stor fördel, att denna interpellation framkommit och berett herr statsministern tillfälle att utplåna det ofördelaktiga intryck, som det föregående anförandet i denna fråga har gjort.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Herr Säfsstrand: Herr talman! Då jag, som kanske torde vara känt, var den förste, som publicerade denna uppgift om den så mycket omtalade konfidentiella skrivelser, anser jag mig i detta sammanhang böra nämna några ord.

Jag vill då först, för att icke någon oskyldig må bliva miss-tänkt för indiskretion och möjligen trakasserad, ha sagt ifrån på mitt hedersord inför denna kammare, att jag icke fått denna uppgift från någon officer.

Vem som för övrigt är min sagesman, det blir fortfarande min hemlighet. Jag vill endast beträffande honom säga, att då han full av indignation över vad han kallade för den nya regimens underjordiska manöver meddelade mig skrivelsens ordalydelse, var det just i avsikt att den skulle komma till allmänhetens kännedom. Jag påtog mig också ansvaret för dess offentliggörande med den risk för obehag, som dylikt alltid medför. Jag ansåg det vara en bjudande plikt att göra det, därför att jag, icke bara hade på känn, utan hade alldeles klart för mig, att här förelåg, om än icke något direkt brott, så dock en ansats till brott mot vår författning. Jag ansåg vidare, att den omständigheten, att skrivelsern var konfidentiell, var skadlig.

Nu har det ju förklarats, att det icke är fråga om att sätta något munlås på officerarna, man har bibehållit officerskårens rätt att yttra sig individuellt, så mycket den vill. Men jag måste erkänna, att det är ganska svårt att uppdraga en gräns mellan organiserad verksamhet, när det gäller en agitation, och en verksamhet, bedriven av enskilda, varje individ för sig. Var det således meningen, att det skulle vara förbjudet för officerarna att på förhand komma överens om att resa ut och agitera på det ena eller andra viset, men tillåtet för var och en av dem att yttra sig, såsom han ville, bara han icke komme överens med de andra, hur de tänkte göra? Antag att en del officerare reste ut för att tala om ett önskemål, som man hört framföras ganska tydligt överallt i pressen, nämligen om femton månaders eller två års övningstid! Var hade då gränsen varit, om det hade varit en massa officerare? Hur skulle man då fått reda på, om det varit en på förhand uppgjord överenskommelse eller om de på enskilt initiativ rest ut? Jag tror det skulle vara mycket svårt att draga upp en gräns mellan en på förhand organiserad agitation och det enskilda initiativet. Om man således icke kan draga upp denna gräns, är det naturligtvis ganska allvarsamt att taga till en sådan åtgärd som den nu ifrågavarande, och ingen lär väl heller förneka, att det blev absolut tyst med dessa oeftergivliga krav på femton månaders övningstid, så snart denna skrivelse avlåtits; den verkade nog, som den ansågs böra verka, det är min uppfattning.

Att man icke var fullt så belåten med sitt handlingssätt, när denna skrivelse kom fram till offentligheten, det antydde av ett och annat. Hans Excellens statsministern torde kanske erinra sig, att en tidning, det var Dagens Nyheter, ringde på och frågade, hur det förhöll sig med denna konfidentiella skrivelse.

Då yttrade Ers Excellens — om jag läste rätt i Dagens Nyheter — att han icke ville inlåta sig på den frågan. Jag tror, att om den förklaring, som lämnats i dag, kommit då, hade det varit åtskilligt mycket bättre för alla parter. En sådan där hemlighetsfullhet, som bibehålles en lång tid, verkar alltid synnerligen enerverande, om ej annat. Dessutom hade ju samma resultat kunnat åstadkommas genom en fullt officiell skrivelse.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

För övrigt vill jag instämma med den föregående talaren och säga, att jag liksom han har på känn, att dylika hemliga privat-skrivelser icke kunna stå i samband med den författning vi nu ha. Jag vet nu icke om skrivelsen är diarieförd eller icke — men är den icke det, har ju den, som blivit utsatt för en sådan behandling, ingen möjlighet att få rättelse i den vägen eller att kunna bevisa att skrivelsen finnes. Nu skulle han naturligtvis i den skrivelse, han fått, kunna ha ett bevismaterial, men det är ju möjligt, att saken blivit honom muntligen meddelad, och då har han icke denna skrivelse att framlägga; och för min del tror jag, att det skett delvis på det sättet.

Jag får alltså säga, att enligt min uppfattning är denna skrivelse icke i stil med vår författning och för övrigt verkade den skadligt. När nu sakkunskapen yttrar sig, har man liksom en känsla av att det finnes en objektiv sakkunskap och en officiell sakkunskap, och det kan icke vara nyttigt, när man skall gå att avgöra ett ärende, att ha en sådan känsla av, att man icke vet, vad som är oeftergivligt och huru mycket man kan pruta. Jag skulle för min del vilja hoppas på att dylika konfidentiella skrivelser icke mera skola förekomma.

Herr Branting: Herr talman! Då jag i remissdebatten hade anledning att säga några ord om de intryck, som herr statsministerns olika förklaringar då hade gjort på mig, när jag sammanställde dem med varandra, anser jag mig även nu böra säga något om det intryck, som jag vid en första uppläsning fått av herr statsministerns förklaring. Jag beklagar, att jag icke är i tillfälle att kontrollera detta intryck med herr statsministerns skrivna ordalag, men det förefaller mig, att det kanske ändå icke varit något genomgående missförstånd som förelegat.

Vad mig beträffar, har herr statsministerns nu avgivna förklaring, oaktat det fullständiga framläggandet av dokumenten, icke på minsta sätt undanröjt den motsägelse, som alltjämt synes mig råda mellan å ena sidan hans ord i det första anförandet i onsdags förra veckan och å andra sidan de faktiska förhållandena. Då de fälldes gävo mig dessa hans ord ett klart intryck av att här förelåg en bestämd *dementi* av pressens påståenden, att det gjorts ett försök att sätta munkorg på officerskåren, som det populärt uttryckts. Nu blev ju denna bestämda *dementi* något illa skamfilad redan genom de senare under debatten framkomna upplysningarna. Men vad som nu föreligger, visar ju ännu tydligare, att en sådan uppfattning, att *dementi* kun-

Svar å
interpellation.
(Fortis.)

nat givas, alldeles icke hade någon grund för sig. Här *har* ju faktiskt förelegat — som vi också fick klart för oss genom särskilt herr Hamrins uttalande — en rundskrivelse av, som vi nu veta, förtrolig karaktär — och frågan rör sig nu om dess innehåll.

Herr statsministern vill nu göra gällande, att skrivelsen på intet sätt kan innebära något försök till påtryckning, och naturligtvis är den så formulerad — det hörde även jag och det ligger nästan i sakens natur — att den icke vill giva någon direkt *befallning*, som hans excellens visst sade, eller innebär något *förbud* för det ena eller andra — den säger ju tvärtom uttryckligen ifrån, att all respekt skall visas den enskildes frihet att yttra sig på det ena eller andra sättet. Men likafullt ligger i denna skrivelse, icke annat jag kunnat fatta saken, en alldeles bestämd *uppmaning* från det förtroliga brevets avsändare till regementscheferna, att de måtte låta komma vidare till sina underlydande, att det på möten, som anordnas från enskilt initiativ, icke vore lämpligt vare sig att göra sådana uttalanden, som kanske skulle föregripa det förslag, som regeringen var sysselsatt med att utarbeta, eller uppställa måhända överdrivna fordringar såsom oeftergivliga och således därigenom göra sig skyldiga till en propaganda, som kunde vara ägnad att kompromettera det föreliggande förslaget.

Ja, det är ju just denna vink från ovan, som pressen dragit fram och anmärkt på att den givits. Att den har givits i ordalag, som i och för sig naturligtvis äro mycket försiktigt avvägda, det hindrar icke det allra minsta, att vederbörande, som fått den vinken, måste hava förstätt, att den önskan vore för handen hos statsministern, att det icke skulle sägas sådant, som kanhända kunde komma i vägen för propositionen. Dennas detaljer kände man icke, men det var ganska klart, att man skulle försöka anpassa sig så nära som möjligt efter vad man ansåge vara det politiskt genomförbara, och således kanhända kunde på en eller annan punkt komma att skära rätt skarpt emot vad som dittills förkunnats vara sakkunskapens »oeftergivliga» krav. Och vad blev resultatet av denna konfidentiella skrivelse? *Det blev tyst*, det blev icke längre dessa högljudda deklamationer om den ettåriga rekrytskolans nödvändighet och därmed i sammanhang stående ting. Det blev en mycket försiktigare hållning i detta avseende: och således kan herr statsministern helt visst glädja sig över att han uppnått i det fallet, vad han åsyftat.

Men då står kvar det intryck, som man fick här, när herr statsministern först hade ordet under remissdebatten. Då gav han inför oss, såsom många av oss fattade det, en dementi på något, som i själva verket *icke kan* dementeras, utan som föreligger, såsom jag fattat det, som ett klart och bevisat faktum: att, om också pressen i vissa uttryck skjutit över målet, så att säga förstorat eller förgrovat själva uttalandet, så har den likväl *haft rätt i huvudsak*, då den påpekat, att här gjorts försök

att tysta obekväma uttalanden. Detta har skett i denna förtroliga skrivelse, som vi hört uppläsas. Och då är det glädjande, att denna interpellation kommit till stånd, att man fått, så att säga, svart på vitt på, hur det förfarits i detta avseende. Men nog ligger det ytterligare kvar det intrycket, att den eloge, som herr statsministern i sitt första anförande ansåg sig böra ge de talande officerarnas självständighet, att denna på intet sätt skulle kunna tänkas påverkad av någon sorts önskan, som uttryckts från högt ministeriellt håll, är tämligen omotiverad. I fråga om den elogien tror jag nämligen knappast, att den erfarenhet, som vi fått om den ändrade hållningen, riktigt bekräftat och understrukt densamma; och på samma gång får jag säga, att det är ett ganska betänkligt förhållande, att man på detta sätt, mitt under skenet av att man vill — för all del — både respektera enskildas rätt att yttra sig — även i fråga om officerare — och samtidigt att man vill förebygga massopinionsyttringar, som måhända skulle kunna bli olämpliga prejudikat, att man således under vissa, mycket lofvärda attityder, dock faktiskt gör en påtryckning. Här har uttalats en önskan, och de, som ville och gärna försökte att disciplinera sig under den önskan, de ha gjort det. Men sedan kanhända, när det där lilla trycket, det där försiktiga och fint formulerade trycket togs bort igen, när det icke längre är opportunt från regeringens sida, ja, då inträda naturligtvis alla dessa sakkunniga igen i sin fulla yttranderätt, inträda åter i utövningen av sin rättighet att säga precis sin hjärtans mening. Och då få vi höra helt andra toner och bereda oss på att få göra det för framtiden, helt andra än dessa ganska enhälliga opinionsyttringar, som måhända nu framkomma till stöd för regeringens förslag.

På det sättet — det ha vi genom denna debatt blivit lärda — kan man således *faktiskt* öva en påverkan; och man har icke heller försummat att göra det i den form, varigenom man ansett sig kunna undgå offentligheten, ehuru det nu lyckligtvis blivit framdraget inför offentligheten. Det kunde vara av ett visst intresse att veta, huruvida, om icke dessa efterforskningar blivit gjorda, om icke det, som här framförts, hade framkommit, det ändå hade varit herr statsministerns mening, att dessa förtroliga meddelanden skulle komma till offentligheten?

Herr Hamrin: Med anledning av det anförande, hans excellens herr statsministern haft här i dag, ber jag blott att för min del få konstatera, att den skrivelse, vars ordalydelse vi hört här uppläsas, dock icke haft till följd något sådant eller uppfattats på det sätt, herr statsministern har velat göra gällande. Jag ber att få hänvisa till det lilla anförande, jag hade under remissdebatten och att få påpeka — alldeles som herr Branting nyss gjort — att herr statsministerns skrivelse blivit uppfattad som en vädjan till landets officerskår att icke under valstriden framföra sina långt gående önsknings.

Andra kammarens protokoll vid senare Riksdagen 1914. Nr 14. 2

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

erinrar mig livligt, hurusom under ett valmöte, då jag hade att diskutera med tvänne officerare och jag därvid citerade uttalanden av general Nordensvan, överste Lagercrantz och överstelöjtnant Hedengren, dessa herrar uppträdde och förklarade, att nämnda officerare icke gjort dessa uttalanden under ansvarskänsla. Men jag förmodar, att den ansvarskänslan blev framkallad, sedan de fått tillfälle att taga del av den konfidentiella skrivelse, vars ordalydelse vi här hört uppläsas.

Nu vill jag naturligtvis icke bestrida, att det varit herr statsministerns mening att tillbakahålla eller avstyra uppträdande från officerares sida, s. k. organiserat uppträdande, men jag betonar än en gång, att det har uppfattats från vissa håll som en bestämd önskan att icke framföra överdrivna fordringar, när det gällde att lösa landets stora livsfråga, och då kan jag icke draga någon annan slutsats härav, än den herr Branting drog, nämligen att då andarna åter bli lössläppta, så har man att från sakkunnigt håll vänta det kravet återigen framfört, som går ut på ett och ett halvt och två års värnplikt.

Herr Thorsson: Herr talman! Om jag rätt fattade hans excellens herr statsministerns yttrande såväl i dag som under remissdebatten, så var det hans uppriktiga strävan att hålla officerskårens uppträdande inom de gränser, som lämpade sig för den nuvarande regeringens politik. Samtidigt hyste han emellertid den uppfattningen, att varje inom armén varande officer eller annan befattningshavare skulle ha sin rent personliga frihet okränkvt att sluta sig till vilken politisk åskådning han önskade.

Under den nu slutförda valagitationen har jag vid två särskilda tillfällen försport, att sådan åtgärd vidtagits ifrån personer, som stå i ansvarsställning inom armén, att denna opartiska behandling icke kommit arméns medlemmar till del. Det har till mig i ett par fall berättats, och det har förresten också framkommit i tidningspressen, att oaktat denna statsministerns uppmaning till sina underordnade, att de skulle, så att säga, hålla sig opartiska i den pågående striden, så ha de ändå på ett synnerligen kännbart sätt försökt sätta sin rent personliga prägel på de underordnades göranden och låtanden. Vid Vaxholms grenadjärregemente och vid kustartilleriet på Vaxholm har under valrörelsen inträffat en episod, på vilken jag för min del ber att få fästa herr sjöministerns och herrs stats- och krigsministerns synnerliga uppmärksamhet. Med formell rätt uti den lag, som avfattats av 1909 års riksdag och som avsåg att i viss mån förbjuda underordnade att besöka politiska möten, där man avhandlade militära spörsmål, har av vederbörande under den pågående valagitationen utfärdats ett förbud för manskapet att besöka ett i Vaxholm anordnat politiskt möte. Detta förbud har, enligt vad jag låtit mig berättas, haft den verkan, att politiskt röstberättigade personer, tillhörande manskapet vid kust-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

artilleriet, förhindrats att bevista ett politiskt möte, där en av denna kammares ledamöter hade att hålla ett föredrag. Detta uppenbara partitagande å befälets sida till förmån för vissa politiska meningsriktningar kan av helt naturliga skäl icke vara ägnat att öva något gott inflytande på den fråga, som för närvarande är föremål för riksdagens uppmärksamhet. Och saken blir så mycket mera beklaglig, som chefen för fjärde arméfördelningen i en officiell handling rent av söker att understryka detta partitagande i de politiska striderna mellan de olika partierna. Man får därav den känslan, att i försvaret för fosterlandet äro alla medborgare skyldiga att utföra sin medborgerliga gärning, men man får samtidigt den känslan av innehållet i chefens för fjärde arméfördelningen åsyftade skrivelse, att socialdemokraterna äro strängt taget endast fjärde eller femte klassens medborgare, vilka av de militära myndigheterna skola efter alla konstens regler efterhållas. Att från ett så framskjutet håll få höra uttalas en sådan uppfattning omedelbart före avgörande av landets försvarsfråga, tror jag icke kan vara ägnat att gagna lösningen av denna fråga.

Den uppmaning, åt vilken hans excellens herr statsministern givit uttryck, att det icke bör komma till stånd något organiserat uppträdande, vet jag visserligen icke hava övat något inflytande på detta spörsmål. Men det vet jag, att inom Karlsborgs fästningsområde, liksom det skett inom Vaxholms fästningsområde, har det förbudits att uppsätta socialdemokratiska valaffischer, under det högerns valaffischer icke allenast fått sättas upp inom fästningsområdet utan t. o. m. inom kasernerna.

Jag tror, att det kan vara nödigt, att dessa saker påpekas, och det skulle vara synnerligen kärt, om herr stats- och krigsministern med sin utomordentliga förmåga att läsa innantill i lagen och dess motivering ville efter närmare begründande av innehållet i motiveringen till lagen angående manskapets rätt att besöka politiska sammankomster, så att säga, läsa lagen för sina underordnade, så att de icke obehörigt använda sig av den makt, som blivit lagd i deras händer, genom att, samtidigt som de vilja förbehålla sig rätt att föra en ohejdad högerpolitik i försvarsfrågan, hindra medborgare i lägre ställning att från sin utgångspunkt deltaga i avgörandet av landets angelägenheter.

Herr A k e r m a n i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Hur herr Thorsson kan läsa ut ur chefens för fjärde arméfördelningen skrivelse dessa ord om socialdemokraterna såsom fjärde och femte klassens människor — som jag tror, att han uttryckte sig — kan jag icke förstå, men då jag ej har skrivelsen till hands, kan jag icke närmare ingå på den frågan. På mig har den emellertid icke gjort detta intryck.

Herr Branting sade — jag erinrar mig icke ordagrant, hur orden föllo sig — att sakkunskapen skulle låta disciplinera sig.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Ja, det är ju givet, att det inom en så stor kår som officerskåren måste finnas olika åsikter. Men där likaväl som på andra områden kan det väl hända, att man kan förena sig om en gemensam ståndpunkt. Det är icke längesedan här förekom en motion, vill jag minnas, i nykterhetsrågan, där det talades om att några ville gå längre än och att andra ville gå under vad som däri föreslogs, men att man dock hade förenat sig om en viss ståndpunkt, och jag tror, att en man med så rik riksdagserfarenhet som herr Branting många gånger fått gå med på sådant, som han icke precis önskat, men gjort detta för att få det under förhandenvarande förhållanden bästa möjliga.

Då jag äger närmare kännedom om ett av de fall, som herr statsministern uti sitt svar antydde — icke det fallet med skrivelsen utan ett av de andra — och då en redogörelse för det fallet möjligen kan tjäna till att belysa, hur man inom officerskretsar uppfattat den förmenta »munkorgen», skall jag be att i korthet få redogöra för detsamma.

Det var, som herr statsministern sade, så, att det närmast före valen då och då förekom såväl i pressen som på möten uttalanden, i vilka gjordes gällande, att bland officerarne skulle mycket olika meningar råda, om vilken av de båda ifrågasatta övningstiderna, den av regeringen föreslagna eller den delade, vore att föredraga ur militär synpunkt. Med anledning härav föreslogs det ifrån officershåll, att de olika regementenas officerare skulle genom något slags resolution uttala sig för regeringens förslag såsom ur militär synpunkt fördelaktigare än den delade linjen. Förslagsställarne voro nämligen övertygade om, att det praktiskt taget icke rådde någon meningsskiljaktighet bland officerarne om denna sak, och ansågo, att detta förhållande borde bli känt, då det ju möjligen i någon mån kunde vara vägledande för dem, som ville bilda sig ett eget självständigt omdöme i denna fråga. Några av dessa förslagsställare vände sig till mig för att höra min mening. Liksom de var jag och är jag övertygad om att snart sagt alla officerare — undantagen torde vara mycket få — ur militär synpunkt föredraga regeringens linje framför den delade. Och liksom förslagsställarlarna ansåg jag också, att det kunde vara önskvärt, att detta komme till allmänhetens kännedom. Men jag var ganska tveksam om det härför föreslagna sättets lämplighet. Uttalandet skulle ju gälla en ren fackfråga, nämligen övningstidens förläggning och förlängning, och uttalandet var sålunda ur rättslig och disciplinär synpunkt, såvitt jag förstår, otvivelaktigt tillåtligt. Men då den fackfråga, som uttalandet skulle gälla, också i eminent grad var en politisk tvistefråga, och då jag alltid varit tveksam om lämpligheten av att vissa befälsgrupper, så att säga, organiserade sig till avgivande av kollektivuttalanden i frågor, som på något sätt kunde ha politisk anstrykning, anhöll jag hos förslagsställarne att först få inhämta chefens för lantförsvarsdepartementet mening om saken. Herr statsmini-

stern uttalade sig mycket bestämt emot lämpligheten av alla dylika kollektiva meningsyttringar från statens tjänstemannagrupper, det må vara civila eller militära. Något förbud emot en sådan meningsyttring uttalade han givetvis icke. Förslaget förföll på grund av förbud, utan emedan man blivit allt mera tveksam om lämpligheten av detsamma.

I samband härmed skall jag också be att få meddela följande, som tilldrog sig vid samma tillfälle, då jag anhöll att få höra herr statsministerns mening angående nyssnämnda förslag. En kapten Sellholm hade här i staden hållit ett offentligt föredrag, i vilket han uttalade sig för den delade linjen. Efter föredraget förekom emellertid icke någon diskussion. För att nu få tillfälle till sådan diskussion föreslogo en del med kapten Sellholm ungefär jämnåriga officerare, att man skulle anordna ett militärt diskussionsmöte, som samtidigt skulle bli offentligt, därigenom att man inbjöde pressen och en del intresserade. Detta förslag omnämnde jag vid nyssberörda tillfälle för herr statsministern. Han sade sig vara föga tilltalad av ett dylikt diskussionsmöte, som ju lätt kunde misstydvas såsom något slags förföljelse, och avrådde därifrån. Trots detta herr statsministerns råd hade emellertid diskussionsmöte kommit till stånd, därför att redan lokal var påtvingad, därför att redan underhandlingar voro inledda med kapten Sellholm, och slutligen därför att vederbörande officerare ansågo sig icke behöva fästa något annat avseende vid herr statsministerns uttalande än såsom varande ett gott råd. Emellertid förföll hela saken på den grund, att kapten Sellholm var förhindrad att antaga inbjudningen.

Till sist ber jag att få nämna, att, som jag sade i början av mitt anförande, det nog allt fortfarande finnes bland officerarne de, vilka vilja ha femton månaders övningstid, och jag tror, att om herr Hamrin frågar överstelöjtnant Hedengren och general Nordensvan, skall han när som helst få det svaret, att de anse den tiden vara önskvärd. Men på detta område liksom på så många andra områden — det ha vi officerare icke minst fått lära känna — får man skilja mellan det, som är önskvärt, och det, som är nödvändigt.

Herr Thorsson: Den siste ärade talaren angav ju egentligen mycket klart och tydligt, att vid den här hållplatsen, där vi nu befinna oss, komma vi icke att vara så länge: den lösning, som nu kan åvägabringas, tar man, därför att man icke kan få någon annan, sedan kommer resten nästa gång.

Jag tillät mig säga i mitt förra yttrande, att man betraktade oss socialdemokrater som fjärde eller femte klassens medborgare, när det gäller rättigheter, och jag skall nu be att få läsa upp en passus ur den skrivelse, som chefen för fjärde arméfördelningen tillätit sig att offentligent avgiva, för att man skall få veta hans mening om den uppgift vi socialdemokrater egentligen kunna ha i detta land. Det var nämligen så, att det ingivits en anmälningsskrivelse till civilkom-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

missionen av en person, som varit anställd vid grenadjärerna som hantverkare, så länge hans politiska åskådning var någorlunda okänd, men som, sedan man fick närmare känna honom i politiska stycken, blev entledigad från sin befattning. I anmälan påstod han, att man hade vid grenadjärerna tillämpat en sådan princip, att man avfordrat dem, som ville värva sig, förbindelse att de icke skulle stå i något som helst samband med socialisterna. Chefen för regementet förklarade sig icke känna till detta förhållande, och jag har ju ingen anledning att betvivla, att icke den man, som för tillfället utövar chefskapet för regementet, om han själv varit med om denna åtgärd, också skulle öppet erkänt detta. Jag har således ingen som helst erinran mot chefens vid regementet uppträdande i ifrågavarande fall. Vid behandlingen av denna sak säger chefen för fjärde arméfördelningen i sin officiella skrivelse följande:

»Alldeles oavsett att det ur disciplinär synpunkt är önskvärt, att manskapet har så liten beröring som möjligt med socialisterna, enär en sådan är ägnad att motverka soldatinstruktionens maning till »orubblig trohet mot konung och fädernesland», lärer väl ett dylikt frivilligt åtagande av den, som söker anställning såsom volontär, icke hava med 'truppens behandling och omvårdnad' att skaffa». Att icke detta har »med truppens behandling och omvårdnad att skaffa», det skall vara en admonition till civilkommissionen, som varit nog förmäten att fråga, om man verkligen vidtagit sådana åtgärder.

Nu förhåller det sig så, att det kan råda delade meningar om vilken form för regeringssättet i ett land kan vara den mest gagneliga, men man får väl ändå icke förutsätta, att därför att till exempel jag har en republikansk uppfattning, jag därför icke skulle kunna vara lika god medborgare som en annan, som har en monarkisk uppfattning. Jag vågar mitt under monarkiens bestånd hävda den satsen, att en republikansk medborgare kan ha samma goda egenskaper i fråga om att vilja sitt land väl som trots någon monarkist sinnad medborgare kan ha.

Sedan vill jag slå fast det, att den underton, som går igenom den av mig citerade skrivelsen, just är ägnad att vara en av de allra största stöttestenarna för lösandet av landets försvarsfråga. Herrar officerare både i högre och lägre ställning skola icke inbilla sig, att de värnpliktige byta om politisk uppfattning, därför att de få uniformen på. Flera av dem — och de äro ett jämförelsevis stort antal — ha ifråga om de ekonomiska teorierna ganska utvecklade åsikter, och det går icke att bibringa dem den uppfattningen, att den ena ekonomiska teorien skulle äga ett visst företräde framför den andra i fråga om fosterländskhet. Det kan gå an, så länge man vill, så att säga, sätta likhetstecken mellan fosterländskhet och den lilla grupp av medborgare, vars ekonomiska intressen gå stick i stäv mot den stora massans intressen, men därför att det finnes sådana olika ekonomiska intressen, är det icke riktigt att karaktärisera det ena partiets anhängare såsom varande mindre måna om sitt fädernesland än det andra partiets.

Herr Branting: Herr talman! Jag hade knappast tänkt svara på herr Åkermans erinringar, då det ligger i öppen dag, att han själv givit det mest eklatanta bevis på hur rätt jag hade, när jag framhöll, att sakkunskapen disciplinerat sig. Men det var några ord han sade, som jag dock anser mig böra något taga fasta på.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Vad man är intresserad av att få höra, när man vid allmänna diskussioner frågar fackmän, det är deras *verkliga* mening. Och på samma sätt är det väl, när fackmän skola ge sina utlåtanden till riksdagsutskott eller vid förberedande arbeten av olika slag. — Det är väl deras *verkliga* mening, som då skall komma fram, icke den mening, till vilken de disciplinerat sig, icke den mening, till vilken de som politiska personer sluta sig, därför att de anse, att de lättast kunna få igenom den delen av vad de önska. Det är detta, som är skillnaden, och som gör, att man har rättighet att, såsom vi här gjort, konstatera, att vi icke ha fått fram fackmännens *verkliga* mening, utan att, ehuru de uppträtt som fackmän och icke som politiker, det dock har blivit politiska uttalanden, som kommit fram, disciplinerade just efter herr statsministerns hemliga skrivelse.

För övrigt är det ju klart, att det nog kommer den tid i en frågas behandling, då man litet var får jämkna på vad som är ens personliga uppfattning och vad man egentligen skulle vilja ha. Men jag nödgas dock konstatera, att herr Åkerman tog ett mindre lyckligt exempel, när han satte emot varandra det »önskvärda» och det »oeftergivliga». Jag har förut under remissdebatten läst upp sådana uttalanden som i den bekanta »Handledning i försvarsfrågan», utgiven av Svensk Tidskrifts redaktion, där det står »Vi måste såsom *oeftergivlig* fordran uppställa en första utbildning av minst ett år». Det är de där uttalandena, som det blivit tyst om, sedan det blev bekant, hur den nuvarande regeringen ville ha det. Det är denna omsvängning, denna disciplinering, som vi ha anledning konstatera och som gör, att man icke kan fästa det avseende vid fackmannauttalandena för det kungl. förslaget, som man annars kanske skulle hava funnit sig nödsakad att göra. Förslaget är ett *politiskt kompromissförslag* som så mångfaldiga andra tidigare, och får behandlas som sådant. Men man får *icke* säga, att fackmannakunskapen står bakom detta förslag och säger: »Det här är det vi skola ha».

Herr Palmstierna: Herr talman! Vid denna frågas behandling gör det sig gällande en sådan formuleringskonst, att man väl må säga, att man står något tveksam om den verkliga innebörden av statsministerns svar i en och annan punkt. Som det emellertid kan vara skäl i att framföra det intryck, som hela denna affär gör, så ber jag få säga, att det första intryck den gör på mig är detta: Varför är denna skrivelse *hemlig*? Av vilken anledning är det, som herr statsministern icke ansett en skrivelse av så oskyldig natur kunna komma till offentlighetens kännedom? Varför skall den konfidentiella stämpeln sättas på det hela? Detta smakar i viss mån något av frimureri med

Svar å
interpellation.
(Forts.)

officerarna. Jag kan icke undertrycka detta uttalande, och om det nu är så, att här icke är fråga om någonting, med annan innebörd än den, som herr Åkerman erinrade om nämligen organiserade kollektivuttalanden, så frågar jag verkligen, varför skulle icke herr statsministern under sådana förhållanden kunnat bringa till *allmänhetens* kännedom, att en sådan önskan förefanns hos honom? Det är möjligt, att den del av allmänheten, som icke är alltför konstitutionellt sinnad, skulle hava gillat eller åtminstone med en viss sympati hälsat, att han gjort ett sådant uttalande, i all synnerhet om det varit ägnat att stävja demonstrationer som skulle hava styrkt regeringens ståndpunkt. Detta är den första frågan jag ställer mig: Varför har man på detta sätt *förhelligat* det hela?

Vidare må jag väl säga, att det är ganska egendomligt, att man *lyckats* hålla saken så hemlig, när det gäller många tusentals personer. Jag skulle vilja spörja, hur denna privatorder kunnat meddelas vederbörande. Det kan jag icke riktigt förstå. Jag tar till exempel sjöofficerarna. Hur ha dessa kunnat få del av denna skrivelse? Den har icke kunnat komma på generalorder. Har den anslagits i sjöofficersmässerna, eller ha officerarna uppkallats till stationsbefälhavaren? Eller hava de under hand man och man emellan fått kännedom om densamma? Sådana spörsmål resa sig genast inför det besynnerliga faktum, att man smusslat med en hemlig skrivelse.

Även vill jag säga, att hade en sådan skrivelse under den tid jag tillhörde sjöofficerskåren kommit ut, skulle detta väckt en allmän häpnad. Nu har man dock icke hört något alls därom.

Tiderna äro tydligen förändrade. Under den liberala regeringens tid har också försiggått en demonstration inför försvarsberedningen. Från den högste chefen till den yngste underlöjtnanten har man opinerat för en viss pansarbåtstyp. Men den liberala regeringen gjorde då ingenting åt den saken.

Nu är frågan, om det över huvud är lämpligt, att regeringen skickar ut en sådan skrivelse oavsett, om den är hemlig eller icke, och då kommer man in på det *konstitutionella* spörsmålet. Det är väl sannolikt, att vi i detta land förr eller senare komma därhän, att vi få en ministerstyrelse — jag vill här icke uttala mig varken för eller mot en sådan — men det är dock egendomligt, att vi av *denna* regering skola föras in i en debatt om ministerstyrelse, när, såsom vi veta, under förra regeringen i fråga om departementalreformen man i hela högerpressen på alla sätt sökte framhålla hur skadlig en sådan vore. Jag vill tillägga, att vad *Adolf Hedin* på sin tid kämpade emot, var icke ministerstyrelsen i och för sig, utan det var en *ministerstyrelse utan ansvarighet*, och det är ett eklatant fall av en sådan, som nu onekligen föreligger.

Slutligen några ord om vad själva innehållet i skrivelsen gjorde för intryck på mig. Jag uppfattade saken så, att den skrivelse, som herr statsministern utskickat — låt vara att det

är så som herr statsministern säger, att han för *egen* del tänkt på ett och annat fall — dock till sin natur är *generell*. Den innefattar således, oavsett vad som förekommit, även fall, som kunde förekomma i framtiden. Den avser möten och sammanträden, organiserade på *enskilt* initiativ. Och vad är det för möten och sammanträden i försvarsfrågan, som organiseras på enskilt initiativ, där man bör iakttaga en viss återhållsamhet? Såsom jag förstod herr statsministern, då jag uppmärksamt åhörde hans yttrande, så kan det vara möten, organiserade antingen av officerare eller icke officerare, och då ha vi hela valrörelsen införd häri. Det är ett *faktum*, att denna skrivelse också uppfattats såsom inabärande en önskan av herr statsministern, att man på offentliga möten, organiserade av frisinnade, socialdemokrater eller Allmänna Valmansförbundet, skall iakttaga en viss återhållsamhet. Det är visserligen icke så lätt att uppfatta vad som här hastigt uppläses, men jag fick den uppfattningen av den ifrågavarande skrivelsen, att det vore ganska förklarligt, om åtskilliga officerare, som under hand fått detta meddelande, däri verkligen skulle se en vädjan av sådan beskaffenhet, att en lojal officer måste böja sig därför. Ty som herr Åkerman belyste, så är det nog så, att om en lojal officer får veta sina förmäns önskan, så böjer han sig därför. Det är tyvärr en kutym, att självständigheten icke gör sig bättre gällande.

Scavtå
interpellation.
(Forts.)

Genom vad, som inaugurerats från regeringens sida, har man nu fått en värdesättning av uttalandena från militärt håll, som aldrig kan vara ägnad att gagna, men väl skada försvarsfrågans lösning.

Herr Torgén: Herr talman! Då jag såväl i remissdebatten som nu hörde, att påtänkta organiserade uppträdanden från officerskårens sida blivit undanröjda, gjorde detta på mig ett gott intryck; men då en ärad talare i kammaren relaterade, vari ett av dessa organiserade uppträdanden skulle ha bestått, så kan jag icke neka till, att det goda intrycket till en del förtogs. Ty såsom vi hörde, avsågs med detta uppträdande, att från varje regemente söka få ut uttalande i fråga om en bestämd riktning. För en viss linje, icke rörande olika riktningar, icke för att få veta officerskårens majoritets eller sakkunskapens önskan, utan för att fastslå, att en viss linje var den rätta och icke någon annan. Jag förstår, att det var praktiska hänsyn, som lågo till grund för att ett sådant organiserat uppträdande måste i tid undanrödjas.

Emellertid kan man känna sig synnerligen tacksam, att de individuella uppfattningarna icke underkuvats. Men man måste fråga sig med någon förvåning om orsaken till den oerhörda permission, som givits officerarna under valtiden, i synnerhet som man städse fick höra talas om den oerhört stora faran från Ryssland för vårt land, som var så överhängande, och som bort mana till permissionsförbud. Och jag säger nu, att med det synnerligen

Svar på
interpellation.
(Forts.)

stora tillmötesgående, som officerskåren visat en personlig önskan av statsministern, skulle det ha glatt mig, om statsministern även försökt lägga en liten hämsko på officerarne i fråga om att injaga ryss-skräck i bygderna. Jag är säker på att de även i den delen skulle med synnerligen stort nöje ha efterkommit en sådan uppmaning, utan att det behöft bliva tal om någon munkorg eller en befallning i en viss riktning. Men om så skett, hade det kanske blivit obehöfligt att sedermera för tidningspressen i Ryssland giva uttryck åt den uppfattningen, att någon ryss-skräck icke i Sverige förefunnes. Det var emellertid fara värt, att våra kommersiella intressen i Ryssland skulle sättas på spel genom allt detta tal om ryss-skräck, och därför ansågs en dementi nödig. Det märkligaste var, att dementin ej kom å diplomatisk väg, utan gavs till den ryska pressen — och naturligtvis efter valet.

Jag är för min del benägen tro, att den nytta, som denna stora permittering under valtiden medförde, där man ideligen fick höra, att officerarna tillhörde ett bildat parti, och som företrädde sakkunskapen, den nyttan har icke varit så stor, ej ens för dem, som åtagit sig att lösa försvarsfrågan.

Herr Edén: Herr talman! Den nu förda diskussionen förefaller mig först och främst giva anledning till en allmän reflexion, som jag tror, att många gjort även vid föregående debatter, efter en besvarad interpellation, nämligen att det vore synnerligen tacknämligt, om vederbörande statsråd ville ha godheten att verkligen framlägga corpus delicti, det avgivna svaret, så, att kammarens ledamöter kunde få taga full kännedom om ordalagen, när debatten skall föras. Ty hela det läge, vari diskussionen nu har kommit, förefaller mig ganska uppenbart bero på, att man trots allt svävar i en viss oklarhet om vad den beryktade skrivelsen egentligen innehåller. Och denna oklarhet skulle ju genast hävas, om man finge riktigt se på ordalagen.

Jag har för egen del givetvis icke kunnat göra några anteckningar utav ordagrann art. Men så mycket tycktes mig stå tydligt av herr statsministerns yttrande, att hans skrivelse dock innehöll två huvudsaker, dels ett bestämt uttalande från herr statsministerns sida av ett råd, att man skulle undvika massdemonstrationer, och dels även ett därtill fogat uttalande, som väl icke gärna kunde fattas på annat sätt än som en varning för att över huvud taget i den förekommande militära upplysningsverksamheten framställa för stora anspråk. Jag hade nämligen mycket svårt att uppfatta den senare delen av skrivelsen på annat sätt, då ju — om jag lyckats anteckna det riktigt — herr statsministern hade låtit förstå, att det kunde vara en viss risk för att oerfarna medlemmar av kårerna skulle genom sina uttalanden komma att försvåra försvarsfrågans lösning. Eftersom icke något hinder skulle läggas mot dem att yttra sig över huvud taget, måste väl denna uttalade farhåga just ha åsyftat, att de kunde komma att göra anspråk på alltför mycket.

Som sagt, innan vi verkligen få se ordalagen framför oss, är det mycket svårt att giva ett bestämt omdöme om skrivelsens verkliga innehåll och innebörd. Men så mycket synes mig redan vara klart, att den, även efter vad vi nu kunnat uppfatta, måste framkalla åtskilliga anmärkningar angående vad den i verkligheten har betydtt och vad, i följd därav, denna skrivelse skall anses ha inneburit.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Att det är behöfligt ifrån ett statsråds sida att, i vad på honom ankommer, söka avstyra massdemonstrationer av en kår, framför allt naturligtvis en militär kår, däruti är jag fullkomligt ense med herr statsministern, och jag hade tillfälle att uttala detta även under remissdebatten. Jag vill endast här stryka under, att det bestämda ogillande, som nu är uttalat från denna regerings sida mot dylika massdemonstrationer, det drabbar med hela sin kraft en sådan massdemonstration, som försiggick under veckorna innan denna regering trädde till styret, och som samlade, såsom redan sagts, samtliga flottans officerare från inspektören för flottans övningar ned till yngsta löjtnanten. Jag förmodar nämligen, att i herr statsministerns, och jag antager även sjöministerns, hållning i denna fråga ligger, att de ogilla dylika massdemonstrationer icke blott nu, när de sitta vid makten, utan även vid andra tillfällen, och när män av andra politiska åskådningar ha ledningen av regeringen. Det kan vara skäl att framhålla detta, eftersom det i den press, som står den nu sittande regeringen och dess försvarsplan nära, har fästs så synnerligen stor vikt just vid den ifrågavarande massdemonstrationen från flottan under föregående regeringstid, och att fastslå, att den ogillas även av den nuvarande regeringen.

Emellertid blir det alltid en fråga, om nu ett dylikt avstyrande skall ske, vad det är för medel, som därför förefinnas. Herr statsministerns skulle icke vara den lysande jurist, som han är, om han icke vid avfattningen av denna skrivelse hade iakttagit, att den fått karaktären av, såvitt jag kunnat finna, en privatskrivelse, att den i formen innehåller, såsom jag redan sagt, ett råd, en uppmaning och icke något annat. Och det lär väl, förmodar jag, vara svårt att förmena herr statsministern eller ett statsråd att giva rent enskilda råd. Frågan blir då endast den, vad verkan man har rätt att begära, att en skrivelse med ett dylikt råd skall ha. Man frågar sig också: skall det vara så, att om en dylik skrivelse avlättes den bör hava sin verkan, om en regering av en viss färg sitter vid makten men icke bör hava denna verkan, om en annan regering sitter vid makten? Låt oss endast göra det tankeexperimentet, att herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet under den förra regeringens tid hade avlåtit en dylik skrivelse till inspektören för flottans övningar! Om den skrivelsen icke hade lett till någon påföljd och om, oaktat denna skrivelse, nyssnämnda massdemonstration hade kommit till stånd, hade vi då fått påräkna det värdefulla stödet av herr statsministern och herr sjöministern i den nuvarande regeringen för en förkastelsedom över en sådan hållning av officerskåren? Denna fråga är icke endast en liten pikant utvikning från

Svar å
interpellation.
(Forts.)

ämnet, den berör i själva verket en mycket viktig kärna av denna sak, och det är, att det torde vara av största vikt, att man gör klart för sig, var gränserna gå för ett svenskt statsråds myndighet och möjlighet att påverka sina underordnades hållning, och att det blir klart, att om den myndigheten och möjligheten finnes för den ena, så finnes den även för den andra regeringen. Det bör bli en behållning av den debatt, som förts, och den förklaring, som givits, att så bör vara förhållandet.

Men ytterligare vill jag spörja mig: är det verkligen så, att de faktiska verkningarna av denna skrivelse begränsat sig till, att vederbörande ha uppfattat den som ett råd, ett faderligt råd höll jag på att säga, från herr statsministern och krigsministern? Känner herr statsministern till i vilken form denna skrivelse har kommit fram till vederbörande officerskårer, på vilket sätt och med vilken styrka vederbörande kårchefer ha till sina underordnade fortplantat skrivelsens faderliga råd? Är herr statsministern fullt säker på att det icke under ärendets gång från grad till grad blivit bra mycket mera av en befallning, än det var vid den första försiktiga avfattningen? Och om så är förhållandet, hur går det då med den verkliga yttrandefriheten för de officerare, som velat deltaga i agitationen? Ett faktum är i varje fall, att det blev en helt och hållet annan stil på den militära upplysningsverksamheten — jag använder fortfarande detta uttryck — sedan denna konfidentiella skrivelse hade utgått, mot vad det var förut. Det blev aldeles slut med att offentligt tala om de 12 månadernas rekrytskola och de 15 månadernas rekrytskola såsom en oeftergivlig fordran. Alla dessa, som förut varit emot varje tanke på att hålla nere fordringarna på en utsträckt värnplikt inom vad som för några månader sedan ansågs politiskt möjligt, alla de, som mot varje sådan tanke rest den bestämda förklaringen, att vi här måste ha det fulla måttet av rekrytutbildning, alla dessa försvunno ur diskussionen. Åtminstone återfann jag varken överste Lagercrantz eller överstelöjtnant Hedengren eller general Nordensvan. Jo, jag tror, att jag återfann den sistnämnde, men med betydligt dämpade toner mot förut. Det kan icke förnekas, att så, som denna skrivelse faktiskt verkat, har den kommit att disciplinera uttalandena från militärt håll under den stora valstriden, och detta har haft den påföljden, att man har fått ett bestämt intryck av att de militära sakkunniga icke ha sagt ut sin fulla mening angående det förslag, som föreligger.

Herr Åkerman, min ärade granne på Stockholmsbänken, har påmint om att man även inom en sådan kår som officerskåren ej mindre än inom andra kårer får nöja sig med vad som är möjligt, om man icke kan få vad som är önskvärt. Herr Branting har redan svarat honom, att det är dock skillnad, när man handlar som politiker och som sakkunnig, och jag skall endast be att få taga fasta på den bild, den analogi, som herr Åkerman valde, och visa, vart den leder. Han hänvisade till att i en motion i nykterhetsfrågan undertecknarna hade förklarat, att somliga kunde gå längre och andra mindre långt, och han gjorde en jämförelse mellan denna för-

klaring och herrar officerares hållning i valstriden. Jag bara frågar: ligger icke bakom detta ett — naturligtvis ofrivilligt — erkännande, att herrar officerare i valstriden handlat som organiserat politiskt parti? Ty såsom sådant, såsom organiserat politiskt parti var det, som man skrev under den ifrågavarande motionen. Men det är icke i den egenskapen, vi velat ha herrar officerares yttranden, utan i deras egenskap av sakkunniga, som fritt säga ut fulla innebörden och fulla konsekvensen av de olika linjer, som äro uppe för försvarsfrågans lösning.

Såsom saken nu ligger, tror jag därför, att herr statsministerns avsända rundskrivelse väl kan tåla en närmare granskning ifråga om dess innebörd och i fråga om dess berättigande. Jag skall för min del icke uttala något slutomdöme i den saken, förrän jag får se på den närmare. Det bör kunna erkännas, att herr statsministerns skrivelse, i mån som den avstyrde massdemonstrationer, i sak är att hälsa med verklig tillfredsställelse, och jag hoppas, att den måtte verka också för framtiden även under sådana förhållanden, då eventuellt icke en regering av den nuvarande färgen sitter vid styret. Men det förefaller mig likaledes vara klart, att nog finns det i den skrivelsen, såsom vi kunna uppfatta den, tillräckliga skäl för att kunna säga, att den i hög grad bidragit till att de militära inläggen i valstriden blevo så disciplinerade, att man icke fått fullt klart för sig, så som man borde få klart för sig, konsekvenserna och den verkliga innebörden i regeringens förslag. Denna situation ställer så mycket större fordringar på riksdagen själv, att den skall hålla ögonen öppna för alla dessa konsekvenser.

Herr Liljedahl: Herr talman! Sakens kärna är ju den, att om det här förelegat försök att i tjänsteväg åstadkomma en massanslutning till en viss lösning av försvarsfrågan, så är det givet, att det är rätt, såsom herr statsministern gjort, att gripa in och avstyra alla sådana i tjänsteväg gjorda försök. Känner jag de militära förhållandena rätt, så kan det, även under sken av att det är ett privat initiativ, mycket lätt med begagnande av den militära befälshierarkien organiseras sådana demonstrationer eller anslutningar till vissa förslag, som ske under sken av att det är gjort på enskilt initiativ, men som i verkligheten kan ske med begagnande av den militära befälshierarkien och sålunda äro liksom en demonstration, gjord i tjänsten. Men å andra sidan, om det är alldeles tydligt, att officerare ha velat sammanträda civilklädda exempelvis på ett privat hotell eller var som helst utanför tjänsten, då borde de ha rätt till detta. Likaväl som en mängd läkare hade rätt att göra sitt massuttalande i försvarsfrågan och chefen för medicinalstyrelsen icke hade någon rätt att här gripa in, så böra officerare på samma sätt, då de faktiskt sammanträffa utanför tjänsten och civilklädda, ha rätt att vara fria medborgare. Det är detta, som jag har velat slå fast, att officerare, underofficerare och alla fast anställda militärer måste tillerkännas samma medborgerliga rättigheter som alla andra medborgare. När jag t. ex. är ute i valrörelsen såsom riksdagsman eller riksdagsman-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

kandidat, så vill jag i varje vrå av min politiska själ hava medborgarerrätt. Det vill jag hava sagt och betonat i anledning av herr krigsministerns Doggers-banks-politik.

Detta tror jag vi måste slå fast, när vi gå till behandling av krigslagarna, att officerare och andra militärer, då de icke äro i tjänsten, icke hava med tjänsten att göra och icke uppträda utanför tjänsten i tjänstedräkt, äro vanliga medborgare, icke någon särskild kunglig kast, som står utanför det vanliga samhället. Jag anser, att kungl. armén och kungl. flottan äro kungl. institutioner i samma bemärkelse som exempelvis kungl. postverket och kungl. telegrafverket, men icke i någon annan bemärkelse. Det finnes ingen bestämmelse, som talar om att en postmästare äger rätt att på grund av en brevbarares politiska vänsteruppfattning bestraffa honom för vanvård av den aktning, brevbarare av andra bör äga. Och denne brevbarare är ändå anställd i ett kungl. verk. Gör han en tjänsteförseelse, då må han bestraffas. På samma sätt menar jag, att officerare, underofficerare och vilka andra fast anställda militärer som helst äro vanliga medborgare. De skola göra sin skyldighet i tjänsten och utanför tjänsten stå utanför krigslagarna.

Herr Thorsson hade ett anförande, som slog särskilt an på mig, och jag förstår så väl, huru han och hans partikamrater känna det, när man från högerhåll säger, att dessa socialdemokrater hava ingen försvarsvänlighet eller äro åtminstone mycket ljumma försvarsvänner. Och samtidigt behandlar man dem som sämre medborgare, som samhällsfiender nästan.

Nu får inom armén, inom hela krigsmakten det faktiskt icke förefinnas någon som helst politisk propaganda. Men en sådan kan bedrivas på olika sätt, exempelvis genom att i läsestugorna, som äro upplåtna åt de värnpliktiga, ej hålla olika partiers tidningar. Jag tänker, att om man skulle forska i denna sak, så ha, just under denna valrörelse de liberala tidningarna försvunnit här och var, och de socialdemokratiska tidningarna hava säkert aldrig funnits där, utan det blir kanske endast högertidningar kvar. Det är ett sätt, ett negativt sätt att bedriva högerpolitik inom armén. Det är ju självklart, att när unga arbetare, unga socialdemokrater komma till lägerplatserna, de gärna vilja ha de tidningar, som far och mor och de själva läsa i hemmen; de vilja ha sin kära tidning, som de läst i många år. Det bör vara full rättvisa för alla partier och alla de värnpliktiga, vilket parti de än tillhöra, men de få icke på lägerplatserna bedriva någon som helst politik. Det är lika viktigt, som att de utanför lägerplatserna, utan för tjänsten skola vara vanliga medborgare.

Hans excellens herr statsministern H a m m a r s k j ö l d: Herr talman! Den förda diskussionen giver mig icke anledning att synnerligen länge upptaga kammarens tid; dock finner jag det behöfligt att säga några ord. Jag skall icke alls beröra vissa förhållanden, som omformäls särskilt av herr Thorsson och även av några andra talare. Jag skall icke göra detta, emedan jag

icke kan inse, att dessa förhållanden stå i något som helst sammanhang med den föreliggande interpellationen.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Det blev ju genast klart för mig, då ganska häftiga anfall riktades mot mig under remissdebatten, att dessa anfall måste bero på något missförstånd. Däremot har jag under de dagar, som gått sedan dess, förgäves sökt komma under fund med, varpå detta missförstånd kunde bero. Jag tänkte mig, att jag möjligen varit alltför lågmäld under mina anföranden vid remissdebatten, men när jag i dag med användande av alla mina röstresurser läst upp det stenografiska protokollet, så kan ju icke den förklaringen gälla. Det är således fortfarande en gåta för mig, hur man kan påstå, att jag velat bestrida allt tal om påverkan i föreliggande fall, då jag ju i samma anförande sagt, att jag vid tre särskilda tillfällen sökt utöva inverkan på officerarna. Det har, såsom jag uttryckligen betonat, icke varit fråga om annat än *organiserade* opinionsyttringar, och adressaterna för mina skrivelser visste mycket väl, vad jag menade med detta uttryck, eftersom de två eller tre dagar förut erhållit kännedom om den plan, som gav anledning till desamma.

En talare har frågat, varför jag höll min skrivelse hemlig. Jag kan ju då säga: tror någon, att det, om jag offentliggjort **skrivelsen** hade varit större eller mindre moralisk frihet för en chef att handla såsom han tyckte lämpligt? Var icke just skrivelsens förtroliga karaktär en garanti för, att verkliga skrivelsen icke innebar annat än vad den efter ordalagen och andemeningen skulle innebära, nämligen en vädjan till vederbörande regementschefers och kårchefers eget omdöme? Huru vederbörande chefer sedan själva meddelat denna skrivelse till sina underordnade, därom kan jag förklara, att jag absolut ingenting vet. Jag har icke infordrat eller erhållit några rapporter om den saken; detta handbrev gick ut till regementscheferna för att påverka eller söka påverka deras omdöme, och efter sitt omdöme hava de också handlat.

Det har icke synnerligen starkt betonats, att det skulle vara något grundlagsstridigt att överhuvud utfärda dessa handbrev, men då det dock ifrågasatts, att det skulle vara grundlagsstridigt att över huvud taget utfärda handbrev, så får jag säga, att skall ett statsråd verkligen icke få skriva brev till eller meddela sig med någon annat än under fullt officiella former, så skall jag be att få bli av med både mitt väntrum och telefonerna i mitt ämbetsrum, ty jag kan ju icke ha någon användning för dem, om jag varken skall få tala med de personer, som söka upp mig i mitt väntrum, eller besvara förfrågningar från personer, som ringa upp mig i telefon.

Här är icke fråga om någonting, som i minsta mån gränsar till ministerstyrelse. Det är icke fråga om någon befallning, icke om något förbud, icke ens om inhämtande av upplysningar.

När två av de chefer, som hade mottagit den förut omfördämla planen, vände sig till mig och undrade, om dess fullföl-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

jande vore lämpligt, om jag då hade sagt: ni får göra, hur ni vilja, eller något dylikt, och sålunda undandragit mig att giva besked, hade detta lätt kunnat få sken av ett tyst samtycke. Detta ville jag icke, såsom jag sade i mitt första anförande. För min del anser jag, att jag har tjänat den verkliga yttrandefrihetens sak, ty en föregående talare har fullkomligt rätt uti — och jag tror det är något som gäller även utanför tjänstemannakårerna — att inom korporationer och sammanslutningar, där det blir fråga om kollektiva opinionsyttringar, kan den enskilda yttrandefriheten lätt komma i fara; därför är den verkliga yttrandefriheten, den individuella yttrandefriheten, bäst betjänt med, att de stora kollektiva opinionsyttringarna undvikas icke blott inom tjänstemannakårerna, med vilka jag för tillfället har att göra utan även inom andra korporationer eller sammanslutningar.

Det har sagts, att det kungl. förslaget, om det antages, emedan skulle vara en etapp på vägen till större fordringar, emedan militärerna skulle komma att kräva mera. Det har talats här om, som om det vore fråga om beständigt växande krav från militärt håll. Det kan då vara upplysande att ur ett föredrag, som en av mina kolleger höll under valrörelsen, meddela några siffror angående en viktig punkt, nämligen frågan om infanteriets övningstid. Här föreligger fem särskilda förslag, nämligen av åren 1875, 1901, 1906, 1907 och 1914. 1875 års förslag slutade på 399 dagar, 1901 års på 365 dagar, 1906 års på 365 dagar, 1907 års på 365 dagar och 1914 års förslag på 355 dagar. Vittnar detta om omätliga och ständigt växande anspråk?

Jag har ansett min uppgift vara att, som jag har sagt flera gånger förut, finna en lösning, som kan anses vara tillfredsställande för försvarets behov, på samma gång som den tager tillbörlig hänsyn till allt annat, som bör tagas hänsyn till. Jag är lycklig, att den lösning, som jag funnit, har vunnit gillande, icke på valmöten av officerare, som där uppträtt, utan av de ansvariga högre militärer, som yttrat sig icke blott under ämbetsmannansvar utan under högsta tänkbara moraliska ansvar i landets livsfråga. Av deras yttranden har jag fått det intrycket, att jag icke lyckats alltför illa. Men det vill jag tillägga: går man under det, som jag föreslagit, då kan varken jag eller någon min efterträdare besvärja den opinionsstorm, som uppstår från militärt håll, där man då kommer att säga: Detta är otillräckligt, mera måste vi ha!

Herr S t a a f f: Herr talman, mina herrar! Jag bestrider icke den sats, som herr statsministern framställt, att det vore otänkbart att begränsa de ministeriella kommunikationerna med underordnade myndigheter och ämbetsmän uteslutande till de i grundlag eller lag uppställda officiella formerna. Jag skulle också vilja tillägga, att det kan vara svårt nog att uppdraga den rätta gränsen emellan vad som i detta avseende på sidan om de officiella formerna är fullt legitimt och berättigat å ena sidan och å andra sidan det, som måste an-

ses oberättigat och ägnat att äventyra viktiga grundsatser i vårt statsliv. Men jag kan icke neka till att den nu föreliggande saken synes mig åtminstone därutinnan ganska klar, att här är den rätta gränsen överskriden. Ifall en departementschef till samtliga — om jag förstod rätt samtliga — regementschefer avlåter en cirkulärskrivelse, som är avsedd att vidare kommuniceras, men gör denna skrivelse till en enskild handling, så fruktar jag, att han därigenom undandraget densamma den offentlighet, som våra grundlagar vilja hava tillämpad och därigenom också den offentliga kritik, som är en av hörnstenarna i hela vårt statsliv. Så tillvida måste jag sålunda säga, att jag icke kan för min del gilla den åtgärd, varom här är fråga.

Går jag emellertid till skrivelsens innehåll, vill jag gärna medgiva, att även jag hyser sympatier för den uppfattningen, att stora massdemonstrationer av ämbetskärer, enkannerligen militära, icke äro lämpliga och heller icke borde vara tillåtna. Jag kan i detta avseende icke underlåta att erinra om en sådan massdemonstration, som på mig gjorde ett i högsta grad motbjudande intryck. Det var för ett par år sedan, när en utmärkt och högt aktad sjöofficer uttalade en åsikt, som icke stämde med den allmänna inom ledande sjöofficerskretsar. Ögonblickligen sammantrummades ett stort möte, avsett att utöva massverkan mot denne kamrat, som icke hade delat de andras uppfattning. Således därutinnan är jag ense, att jag tycker, att politiska massdemonstrationer av kärer äro olämpliga. Det är emellertid klart, att jag därmed icke har sagt, att jag anser, att den nu utfärdade skrivelsen, även om den hade utfärdats i behörig officiell form, skulle varit lämplig. Ty den innehöll ju tillika något annat. Hade den utfärdats i officiell form, och hade den blott innehållit ett generellt motiverat uttalande mot dylika korporativa demonstrationer, då skulle jag ansett att saken legat åtskilligt annorlunda. Men i denna skrivelse fanns en motivering, som uppenbarligen siktade mycket längre, en motivering, som måste av varje enskild officer, till vars kändedom den kom, uppfattas såsom en erinran om att det över huvud taget icke vore lämpligt uppträda på visst sätt, den motiveringen nämligen, att detta kunde komma att skada Kungl. Maj:ts förslags framgång. Därigenom vart efter min åsikt gränsen även med avseende på innehållet alldeles överskriden. Skrivelsen kan således icke heller med hänsyn till sitt innehåll försvaras.

Man har här vidrört, att sådana skrivelser uppenbart kunna ha en ganska olika verkan allt efter den regerings eller den departementschefs politiska ställning, som utfärdar den. Ja, det är onekligen en mycket sann anmärkning. Men vill man förebygga detta, kan jag för min del icke se något annat medel, än att man får försöka göra ämbetsmannakärerna och särskilt officerskärerna till fullt *neutrala* och därför med säkerhet *lojala* verktyg för utförandet av en viss statsverksamhet. De militära kärerna sköta nog sina uppgifter vida bättre, ifall de ägna sig åt de militära uppgifterna och icke ingå på de politiska, som lätt nog kunna komma att förvanska deras rätta hållning. Jag inser ganska väl, att man om den saken kan hysa olika meningar, och jag inser ganska väl, att det kan finnas militärer, som

Svar å
interpellation.
(Forts.)

känna en sådan uppfattning, såsom ganska hård och mot dem orättvis. Men om man tager hänsyn till alla de omständigheter, som härvid tala, tror jag, att man skall finna, att mycket talar för den, som säger, att politiska militärer, åtminstone då de uppträda i massa, icke äro någon fördel för den rätta statsverksamheten.

Om jag härefter skulle kasta en blick på vilket omen, om jag så får säga, denna händelse möjligtvis kunde innebära för den stora fråga, som utgör föremål för allas vår livliga uppmärksamhet, så känner jag mig icke alltför pessimistisk. Då det gått att i en handvändning få den militära fackkunskapen och det militära intresset att tiga med sina egentliga önskningar och att pruta av åtskilliga månader på sina egentliga krav beträffande infanteriets utbildning, så kan jag icke finna, att allt hopp bör vara ute att även denna fackkunskap om ett par månader, ifall sakläget då möjligen skulle vara sådant, skulle kunna pruta av åtskilligt mera, ja, till och med övergå på den s. k. delade linjen. Jag anser det således icke alldeles omöjligt, att vi skulle kunna få höra herr statsministern från statsrådsbanken meddela, att den militära sakkunskapen visserligen anser, att den delade linjen naturligtvis har åtskilliga nackdelar, men att den i allt fall innebär mycket stort framsteg, så att man icke kan taga på sitt ansvar att avvisa en sådan förbättring, som vi liberala föreslagit. I det avseendet skulle jag vilja erinra herr Åkerman, som, såvitt jag förstod honom rätt, endast hade två alternativ för det militära, det önskvärda och det nödvändiga, att förr i världen fanns också ett tredje: att med tacksamhet taga emot en stor förbättring, även om den icke var sådan, som man själv ansåg skulle vara det bästa. Det är ju möjligt, att man icke i våra tider får räkna med sådan tacksamhet längre, och det vore ledsamt, ty tacksamhet gör all verksamhet, även den politiska, betydligt angenämare.

§ 9.

Vidare föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 88, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863.

§ 10.

Härpå föredrogs var efter annan de på kammarens bord ligande motionerna; och hänvisades därvid:

till jordbruksutskottet motionen nr 166, av herrar *Vahlquist* och *Beckman*;

till riksdagens särskilda utskott motionen nr 167, av herr *Holmdahl*; samt

till kammarens andra tillfälliga utskott motionen nr 168, av herr *Palmstierna*.

§ 11.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Molin* i Dombäcksmark:

nr 169, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utarbetande av en statistisk jämförelse mellan Norrland och det övriga Sverige, företrädesvis i ekonomiskt och socialt avseende;

nr 170, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående skogsvårdsintressets beaktande vid uppgörande av planer för avdikningsanslagens användande m. m.; och

nr 171, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om förekomsten och olägenheterna av till vissa avsondrade lägenheter hörande rättigheter att å stamhemmanets mark avverka skog m. m.; samt

herr *Månsson*:

nr 172, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utarbetande av förslag till nästkommande fredskonferens om bildande av en internationell exekutiv makt till förhindrande av krigsutbrott m. m.; och

nr 173, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förändring i grunderna för officerskårens rekrytering.

Nämnda motioner bordlades på begäran.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Röing</i>	under den 6 juni,	
» <i>Olofsson</i> i Åvik	» 5 dagar fr. o. m. den 8 juni,	
» <i>Ingvarson</i>	» 3 » » » » » 6 »	
» <i>Rune</i>	» 5 » » » » » 6 »	
» <i>Larsson</i> i Bondarve	» 5 » » » » » 6 »	
» <i>Nilsson</i> i Linnås	» 6 » » » » » 6 »	
» <i>Engqvist</i>	» 4 » » » » » 9 »	
» <i>Forssell</i>	» 6 » » » » » 8 »	
» <i>Christiernson</i>	» 10 » » » » » 8 »	

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 5,33 e. m.

In fidem
Per Cronvall.